

בשלות לכיתה א'

כתבה: יעל אהרונוביץ

בסביבות גיל שש (במדינות מסוימות שבע), על פי תאריך הלידה, אמורים ילדים לעבור מגן חובה לכיתה א'. מעבר זה הנו אחד המעברים המשמעותיים והמרגשים שחווה הילד במהלך שנות הילדות. אולם, מתברר כי תאריך הלידה אינו מהווה בהכרח אינדיקציה מספיק טובה לבחינת מידת הבשלות של הילד המתאימה למעבר מהגן לבית הספר. ישנם ילדים שמוטב להשאירם שנה נוספת בגן, על מנת שיגיעו לבית הספר כשהם בשלים יותר ומוכנים למעבר. רצוי במיוחד לבחון את רמת הבשלות של הצעירים שבין הילדים, ילידי הרבעון האחרון של השנה (ספטמבר-דצמבר).

מהי משמעות המושג "בשלות לכיתה א"?

בשלות הנו מושג התפתחותי השאל מעולם הטבע. זהו תהליך טבעי שאינו דורש התערבות ותיקון, המתרחש בקרב ילדים מסוימים מהר יותר מאשר אצל אחרים, ממש כפי שפירות הנמצאים על אותו הענף בעץ אינם מבשילים כולם בו זמנית. ילד אף יכול להיות בשל בתחומים מסוימים, יותר מאשר באחרים, כפי שבינקות ישנם פעוטות המקדימים ללכת אך מתעכבים בדיבור, ולהפך. ההנחה הבסיסית היא שכל הילדים הבריאים עוברים את אותם השלבים ההתפתחותיים, אולם קצב ההבשלה עשוי להשתנות מילד לילד.

המושג בשלות מתייחס למכלול השלבים של רכישת מיומנויות שיאפשרו לילד למלא את משימת הלמידה וההקשבה בבית הספר. הילד אמור להיות מסוגל לעבור מפעילות שרובה משחקית לפעילות של למידה, שהיא יותר פורמאלית ומוכתבת. תלמיד כיתה א' צפוי לשבת כארבע - חמש שעות ביום מול המורה. השוני בצורת הלמידה משמעותי, והוא כרוך ביכולת שלו להתרכז לאורך זמן במטלות הלימודיות.

פעמים רבות ההורים אינם מתרגמים נכון את המושג בשלות ומייחסים לו רק את הפן הרגשי, כאשר בעצם הבשלות מחולקת לארבעה תחומים הדורשים התייחסות: קוגניטיבי, מוטורי, רגשי וחברתי. בכל אחד מתחומים אלו יש לבחון את רמת בשלותו של הילד, כלומר את רמת התפתחותו, בהשוואה לזו של ילדים אחרים בני גילו.

התחום המוטורי:

את ההבשלה בתחום המוטורי ניתן לחלק לשניים: המוטוריקה הגסה והמוטוריקה העדינה. ברמת המוטוריקה הגסה מצופה מילד בן שש שיהיה בעל יכולת תנועה תקינה: שיוכל לעלות ולרדת במדרגות בביטחון, לקפוץ על רגל אחת, ללכת בקו ישר תוך שמירה על שיווי משקל, להשתמש במתקני שעשועים (להתנדנד, לטפס על סולמות...), לרכב על אופניים תוך שימוש בגלגלי עזר. אצל רוב הילדים בני השש תחום זה תקין ואינו מעורר בעיות מיוחדות. לעומת זאת, תחום המוטוריקה העדינה עשוי להיות בעייתי יותר אצל ילדים מסוימים. על מנת שילד

יהיה מסוגל לרכוש את מיומנות הכתיבה, יש לוודא טרם הכניסה לכיתה א' שהוא מסוגל להעתיק צורות בסיסיות (עיגול, ריבוע, משולש ואיקס), שהוא יודע לגזור ולהדביק ושהוא מצליח לרכוס כפתורים ורוכסן. כמו כן, יש לצפות לתאום טוב בין הראייה לבין המערכת המוטורית, כלומר תנועת היד לפי תנועת העין, וכן ליכולת אחיזת עיפרון טובה.

פעילויות רבות בחיי היומיום מערבות באופן טבעי את שני סוגי המוטוריקה, ולא תמיד חייבים לפנות לחוגים ולאנשי מקצוע. בתחום המוטוריקה הגסה ניתן לצאת ולשחק בכדור או לרכב על אופניים, פעילויות שבדרך כלל אינן נעשות בגן. בתחום המוטוריקה העדינה ניתן להיעזר בילד למשימות ביתיות כמו לישת בצק, תליית אטבי כביסה, ציור, צביעה, גזירה, משחק בבוב, פלסטלינה ועידוד הילד להתלבש בעצמו.

התחום השכלי (הקוגניטיבי):

התחום השכלי כולל מספר מיומנויות:

1. יכולות תפיסה והרכבת תבניות (פאזלים והרכבת גופים הנדסיים).
2. תפיסת כיוון (הבחנה בין יד ימין ליד שמאל, שימוש במושגי יחס כמו: לפני, אחרי, בין, בתוך והתמצאות בסביבה הקרובה לבית).
3. זיכרון לטווח קצר/ארוך.
4. אבחנה חזותית.
5. אבחנה שמיעתית ומודעות פונולוגית (חלוקת מילה להברות, חריזה).
6. יכולת שפתית - על הילד להיות מסוגל להכיר מילים בסיסיות, לבנות משפטים בני חמש מילים, להביע רצף רעיוני. ישנם ילדים המתקשים במיוחד בתחום השפתי, כדוגמת שיבושי היגוי או שיבושים בבניית משפט, דיבור לא מאורגן או קשיים בהבנה. במקרים אלו מומלץ להתיעץ עם מומחה ולפנות להערכה של קלינאית תקשורת. יתכן והילד זקוק לעזרה ותרגול אינטנסיביים השונים ממה שהגן או הבית יכולים לספק לו.
7. הבנת רצף וסדר (ספירה עולה, הכרת ימות השבוע ושחזור סדר אירועים).
8. ידע כללי - הילד אמור לענות על שאלות ידע כללי כמו היכן הוא גר.
9. יכולת למלא הוראות מורכבות.

10. עלייה בטווח הריכוז והקשב - באופן כללי ילד שעולה לכיתה א' צריך להיות מסוגל למקד את הקשב לפרק זמן של 45 דקות, אורכו של שיעור, מבלי שדעתו תוסח על ידי הגירויים מסביב.

כדי לשפר את היכולות הקוגניטיביות רצוי להרבות בשיחה עם הילד בשפה ברורה ומובנת, לעודד ולסייע לו להרחיב את אוצר המילים והיכולת התחבירית על ידי הקראת סיפורים ומשחקי מילים. ההקראה מפתחת את הידע, השפה, הרצף, ההבנה של גורם ותוצאה, היכולת לקשב לאורך זמן, ומפתחת סקרנות. מעבר לכך, היא מפתחת קשר ב"מרחב מוגן" ומשמשת דוגמה לערכי משפחה. במידה וקשה לכם לקרוא, אפשר להקשיב לקלטות או

דיסקים ולספר לילדים את על מה שרואים בתמונות. שנית, לפיתוח המודעות הפונולוגית נותנים לילדים עיתונים, מספריים ודבק ומבקשים ממנו לגזור ולהדביק מילים באות א' ב'... או תמונות שמסתיימות באות ש'. פעילות מעין זו מעסיקה את הילד וכן משפרת את המוטוריקה העדינה והיכולות שכליות שלו.

לשם פיתוח יכולות שיום ניתן, לדוגמה, לבקש מהילד לומר שמות של בעלי חיים ורהיטים שהוא מכיר.

לפיתוח כישוריים חשבוניים, ניתן לבקש מהילד לערוך את השולחן עם 4 מזלגות או לשאול שאלות כגון: "אם יבוא חבר אז כמה צלחות צריך לשים על השולחן?" לבסוף, חשוב לעודד את הילד לספר חוויות, לעודד פיתוח סקרנות ורצון לדעת על ידי מתן מענה לשאלותיו בסבלנות ובאופן התואם לגילו.

התחום הרגשי:

תחום זה הנו אחד מתחומי הבשלות המשמעותיים ביותר במעבר מהגן לבית הספר. העצמאות הרגשית דרושה, למעשה, על מנת לאפשר לילד להיות פנוי ללמידה, הן זו המתרחשת בכיתה והן זו המתקיימת במסגרת שיעורי הבית.

המעבר, ממסגרת של חממה, אינטימית, משפחתית ועוטפת, המאפשרת חופש פעולה מסוים ואפשרויות בחירה, למסגרת חדשה, לא מוכרת, הדורשת אחריות, עצמאות, עמידה בזמנים ונורמות התנהגות ומשמעת חדשות, דורש מוכנות רגשית.

הקריטריונים בתחום הרגשי הבוחנים מוכנות לכיתה א' הינם: עצמאות רגשית - תשאלו את עצמכם האם הילד חושש להשתתף במפגש, האם הוא מעדיף עדיין את פינת המשחקים על פני פעילויות לימודיות, האם הוא אקטיבי או שמא הוא חושש להשתתף בפעילויות ללא הדרכת הגננת, האם הוא מרבה לבכות והאם בטחונו העצמי מאפשר לו לשאת גם חוסר הצלחה. יש לבחון גם יכולת עמידה בהצבת גבולות, אחריות אישית, שליטה עצמית ודחיית סיפוקים וכן עליה בכושר ההתמדה.

כיצד ניתן לסייע בתחום הרגשי? הצבת גבולות ועזרה בפיתוח עצמאות - נסו לעודד את הילד לחשיבה ולמציאת פתרונות. כשהוא נתקל בבעיה, כדאי לשאול אותו כיצד הוא מתכוון לפתור אותה, ואם הוא מתקשה חשבו יחד איתו על פתרון. יחד עם זאת חזקו אותו כשהוא מפגין עצמאות. הטילו עליו משימות התואמות לגילו ולמסוגלותו, בדקו שהוא מבצע אותן ושבוח אותו על כל הצלחה, שכן חיזוקים חיוביים חשובים מאוד לפיתוח הביטחון העצמי שלו. שמשו מודל עבורו לדחיית סיפוקים. הימנעו ממתן שוחד, מתחנונים וכדומה. עזרו לו להתמודד עם תסכול וכשלון, תוך עידוד למאמץ או ניסיון נוסף.

התחום החברתי:

במעבר מהגן לכיתה א' הילד הופך מהילד הבוגר בגן לילד הצעיר ביותר במסגרת ביה"ס, בה החברה היא רב גילאית, הדורשת התמודדות עם מצב חברתי חדש וקריאת מפה חברתית

ברמה שונה. תחת שינויים חברתיים אלו עליו למצוא מחדש את מיקומו מבחינת השייכות לכתה ולביה"ס.

קריטריונים בתחום החברתי הבוחנים מוכנות לכיתה א' הינם: יכולת אמפתיה בסיסית, יכולת משחק ושיתוף פעולה עם אחרים, הבנה של חוקי המשחק, תחרות בונה, המתנה בתור, פתרון דילמות חברתיות מבלי לפנות בכל פעם לגננת, התחשבות בזולת, פיתוח מצפון, הצבת גבולות - על מנת להשתלב במסגרת הבית ספרית ילד צריך להיות מסוגל לקבל את המרות של המבוגרים האחראים ולציית לחוקים. לילד שמתקשה להתמודד עם סמכות צפויות בעיות משמעת בכתה. הוא ינסה להתמרד, לנהל מאבקי כוח עם המורה ולבדוק שוב ושוב את הגבולות.

כדאי לצפות בסיטואציית משחק ולראות עם כמה ילדים הוא מתחבר. האם הוא תמיד בוחר את אותם חברים או שהוא מגוון, שכן בביה"ס הוא יידרש לשתף פעולה עם ילדים שונים, כמו בעת למידה בקבוצות.

בן השש אמור להיות מסוגל להבין ולקבל חוקים חברתיים, לרסן תכונות כמו תוקפנות, רכושנות ושתלטנות ביחס לילדים אחרים ולהיות מסוגל לוותר ולחלוק.

כדי לסייע בתחום החברתי, כדאי להתעניין גם דרך הילד וגם דרך הגננת אודות ההתרחשויות בגן.

חשוב שתהיה עקביות וסדר יום קבוע: שעה קבועה ללכת לישון ולקום בבוקר.

מומלץ לספק לילד הזדמנויות ליצירת קשרים חברתיים - הזמנת חברים הביתה, יציאה למקומות מפגש עם ילדים. עזרה בעת קונפליקטים עם חברים באמצעות ברור משותף ומלמד - מה קרה, כיצד ניתן להתמודד עם הקושי על מנת לפתור אותו ולמנוע הישנות. הקניית ערכים לפעילות משותפת אקטיבית על ידי צמצום זמן הצפייה בטלוויזיה לטובת משחק. הקניית ערכים של למידה ביחד - בגיל צעיר הורים צריכים לשמש מעין משרד שידוכים, לקחת את דף הקשר ולשאול את ילדם "עם מי אתה רוצה להיפגש?" "מי מוצא חן בעיניך?" יש ילדים שמעדיפים שילדים יבואו קודם כל אליהם הביתה, משום שכך הם חשים בטוחים יותר ורצוי לאפשר להם את זה. בהדרגה הם ייחשפו למשפחות של אחרים ולסביבות שונות.

עוד כמה נקודות חשובות:

ככלל, ההורים בשיתוף עם הגננת ופסיכולוג הגן אמורים לקבוע האם הילד הנו בשל לעלות לכיתה א'. כאשר מאותרת בעיית בשלות, הרי שלמען טובת הילד כדאי לשקול להשאירו שנה נוספת בגן. עם זאת, יש לציין כי בעיית בשלות המתקיימת בתחום אחד בלבד, אינה מצדיקה לרוב הישארות בגן. בנוסף, חשוב מאוד להבחין בין בעיית בשלות לבין ליקוי התפתחותי. כאשר מדובר בליקוי התפתחותי הישארות בגן לא בהכרח תועיל לילד, ועלולה אף להזיק.

קיימים מספר משתנים נוספים שעשויים לעזור בגיבוש ההחלטה:

הגיל - ילידי סתיו (נובמבר-דצמבר) נחשבים ילדים צעירים, ובמקרים רבים ההורים יכולים להשאירם שנה נוספת בגן על דעת עצמם.

החברים - כשחבריו הטובים של הילד עולים לכיתה א' והוא נשאר בגן, זה עלול לפגוע בביטחונו העצמי.

המראה החיצוני - אם הילד קטן וחלש או לחילופין נראה גדול וחזק, יש להביא זאת בחשבון. הרצון של הילד - כדאי להתייחס לרצונו של הילד, שיכול לנבא את המוטיבציה שלו בכל הקשור למשימות לימודיות בכיתה א'. מוטיבציה כזו היא מאוד משמעותית ביכולת שלו להתגבר על קשיים שיייתקל בהם. מדובר בנתון חשוב אך לא תמיד קובע, כי בסופו של דבר, ההורים הם אלה שצריכים לקבל החלטה.

הזמן - מובן שההחלטה אינה מתקבלת על פי קריטריון אחד אלא על פי שקלול של מספר גורמים, והיא עשויה להשתנות במהלך החודשים הקרובים עד פתיחת שנת הלימודים, בעיקר אם מזהים את הבעיה ומסייעים בידי הילד. שלושה חודשים בגיל זה משולים כמעט לשנת חיים, ולכן, אפשר להיעזר בגורמים טיפוליים (גנת שיח, מרפאה בעיסוק, בספורט טיפולי ועוד).

הורה בדרך לבית הספר...

המעבר לכיתה א' אינו עובר על הילד בלבד. מדובר בתהליך משותף בו גם ההורים נדרשים להסתגל למצב החדש, לעובדה, שלפעמים קשה ומעציבה אותם, שהילד מתחיל "לצאת לעולם" שמחוץ לבית, אינו תלוי בהם כבעבר, שאינו "שייך" עוד כל כולו להם בלבד. זהו למעשה תהליך טבעי - כל ילד אמור לעשות בשלב זה את הצעדים לקראת יתר אוטונומיה, כשבסוף התהליך יהיה אדם העומד ברשות עצמו.

חשוב לזכור כי המפגש העתידי שלכם עם ביה"ס מעמיד אתכם עם זיכרונות מהצלחות, כישלונות, ציפיות שלכם מעצמכם ומאחרים שהופנו כלפיכם. כמו כן, קיימת התמודדות עם מערכת החינוך הפורמאלית. הורה ששולח את הילד לכיתה א' אמור להיות מוכן ל"שותפות" עם מערכת החינוך בקביעת עתיד ילדו. השותפות עם ביה"ס תאפשר להורה רצף רגשי, ערכי וחברתי ותפחית קונפליקטים בין המערכת המשפחתית לבין המערכת הבית - ספרית, ותאפשר בסיס לצמיחת עצמי בריאה יותר של הילד.

שלא נשכח... כתי א' מותאמת לילדים הנכנסים לכיתה א'!

כתי א' היא חוויה מרתקת, מאתגרת, ומהנה לילדים. היא מותאמת לגילים ולמאפייני הבשלות שלהם. הילדים סקרנים, מלאי כוחות ורוצים ללמוד. עם תמיכת המורים וההורים, כתי א' אמורה להיות שנה מוצלחת לילדים.

בברכת כניסה מוצלחת לכתי א' לכל הילדים, ההורים והמורים, ושנים רבות של למידה מהנה בהמשך...

קישורים:

הורים לקראת כיתה א':

http://www.mkm-haifa.co.il/schools/ofarim/ktiva/class_a/02.doc

